

Statens offentliga utredningar

1995:68

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

Betänkande av IT-kommissionen
Stockholm 1995

Statens offentliga utredningar

1995:68

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96

Betänkande av IT-kommissionen
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

- En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

Graphic Systems AB, Göteborg 1995

ISBN 91-38-13987-1
ISSN 0375-250X

Till statsministern

Genom beslut den 19 januari 1995 bemyndigade regeringen statsministern att tillkalla en kommission med uppgift att främja en bred användning av informationsteknik. Samma dag tillkallades, med stöd av detta bemyndigande, kommissionen som antagit namnet IT-kommissionen (SB 1995:01, dir. 1995:1).

Den mycket snabba utvecklingen inom informationsteknikens område innebär att arbetsliv, levnadsmönster och industristruktur i samhället är på väg att förändras. De nya medlen för kommunikation och informationshantering genomsyrar alla industrialiserade länder. Det är en spännande utveckling som ingen med säkerhet kan förutspå eller styra i en entydig färdriktning. Men de länder som på bred front förmår utnyttja de nya hjälpmedlen kommer att vinna konkurrensfördelar och öka medborgarnas livskvalitet.

IT-kommissionens uppdrag är mycket brett. Den skall vara rådgivande till regeringen i övergripande och strategiska frågor inom informationsteknikens område. Kommissionen skall vara åtgärdsinriktad, sprida kunskap om informationstekniken och verka pådrivande för att främja en bred IT-användning i Sverige.

IT-kommissionen har i allt väsentligt arbetat vidare på den grund som formulerades av den förra regeringens IT-kommission och som presenterades i betänkandet "Vingar åt människans förmåga" (SOU 1994:118). Kommissionen har under sina första månader i arbete framför allt koncentrerat sig på att analysera och konkretisera behovet av åtgärder inom några prioriterade områden. Denna redovisning skall ses som en första del i ett arbete som, enligt direktiven, skall pågå till och med år 1996.

IT-kommissionens utgångspunkt är att Sverige har mycket goda förutsättningar att ligga i täten internationellt när det gäller utveckling och användning av informationsteknik. Kommissionen vill med sina förslag och rekommendationer bidra till att befästa och stärka denna position.

IT-kommissionen överlämnar härmed delbetänkandet "IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96".

Ett sammandrag av innehållet i betänkandet ges i skriften "IT - Kommunikation utan gränser".

Betänkandet, skriften samt IT-kommissionens direktiv finns tillgängliga i regeringens informationsdatabas Information Rosenbad. Internet-adress: URL:<http://www.sb.gov.se>. Telefonnummer för modemanslutning: 08-791 83 00.

Stockholm i juni 1995

Jan Nygren

Stig Hagström

Boel Flodgren

Ulla Frang

Mona Hillman Pinheiro

Jan-Åke Kark

Ann-Marie Nilsson

Peter Seipel

Anne-Margrete Wachtmeister

Lars Engqvist

Margareta Foyer

Gunnar Hedborg

Eva Jacobsson

Mirka Mikes Lindbäck

Ingela Ronnheden

Olof Ulander

/Eva Mittermaier

Innehållsförteckning

1	Inledning	7
1.1	Informationsteknik	7
1.2	IT-kommissionen	7
1.3	1994 års IT-kommission	9
1.4	IT-strategier i några andra länder	10
1.5	IT i Sverige	11
2	Kommissionens överväganden och prioriteringar	13
2.1	Överväganden	13
2.2	Prioriteringar	16
3	Kommissionens arbetsprogram 1995-96	19
3.1	Utbildning, kunskap, kultur och media	19
3.2	Rättsliga frågor	25
3.3	Företag och förvaltning, tillverkare och användare	26
3.4	Arbetsliv och arbetsorganisation	30
3.5	Konsekvensanalyser	32
3.6	Ytterligare områden	34

1 Inledning

1.1 Informationsteknik

IT står för informationsteknik. I bland talar man också om informationsteknologi. Orden markerar att tonvikten kan läggas både på teknisk utrustning för informationsbehandling och på metoder och tillvägagångssätt för att utnyttja informationstekniken. IT har kommit att stå som sammanfattande benämning på ett komplext fenomen där nyckelorden är information, automation och kommunikation. IT avser alla slag och alla former av information - register, tabeller, texter, bilder, filmer och musikstycken kan alla hanteras och förmedlas i både kända och nya former genom IT. Också automationen är mångsidig - blixtsnabba beräkningar, urval och omvandlingar i stor skala utan mänskligt ingripande. Och kommunikationen mella världens datorer är nu självklart lika global som den länge varit mellan världens telefoner. IT är en internationell tjänst.

Vi står inför en situation där IT har möjlighet att påverka och utnyttjas av var och en i samhället. Möjligheten att använda informationstekniken i bred skala påverkar alla samhällsområden. Användningsmöjligheterna är många och det utvecklas ständigt nya tillämpningar.

1.2 IT-kommissionen

Regeringen tillkallade den 19 januari 1995 en kommission för att främja användningen av informationsteknik. Kommissionen skall vara rådgivande till regeringen i strategiska och övergripande frågor inom informationsteknikens område. Kommissionen skall vara pådrivande och kunskapspridande i fråga om informationsteknikens användningsmöjligheter i samhället.

Kommissionen skall lämna förslag till åtgärder som främjar användningen av IT med särskild inriktning på företagande och arbetsliv samt utbildning och kompetensutveckling.

Kommissionen skall vidare följa nätverksutbyggnaden och IT-användningen i offentlig sektor samt bidra till att de rättsliga frågor som är av betydelse för att få till stånd en ökad IT-användning, skyndsamt

kan lösas. Kommissionen skall belysa vilka följder IT-utnyttjandet kan få i samhällslivet i vid mening samt till följd av kommissionens förslag och överväganden. Kommissionen skall särskilt belysa utvecklingen inom kultur- och mediasektorn till följd av en ökad IT-användning inom denna sektor.

Kommissionen har följande sammansättning:

samordningsminister Jan Nygren (ordförande)
universitetskansler Stig Hagström, Kanslersämbetet (vice ordförande)
verkställande direktör Lars Engqvist, Stiftelsen Svenska Filminstitutet
länsdirektör Margareta Foyer, Arbetslivsfonden i Gävleborgs
rektor Boel Flodgren, Lunds universitet
direktör Ulla Frang, Telefrang AB
näringslivschef Gunnar Hedborg, Näringslivscentrum i Arvidsjaur
förbundssekreterare Mona Hillman Pinheiro, ABF
direktör Eva Jacobsson, Handikappinstitutet
verkställande direktör Jan-Åke Kark, Ericsson Microwave Systems AB
forskningschef Mirka Mikes Lindbäck, ABB Atom AB
kanslichef Ann-Marie Nilsson, STATTEL-delegationen
undersköterska Ingela Ronnheden, Östra sjukhuset
professor Peter Seipel, Stockholms universitet
divisionschef Olof Ulander, Telia AB
civilekonom Anne-Margrete Wachtmeister, EU-kommissionen

Kommissionens sekretariat består av Eva Mittermaier, sekreterare samt Ann-Kristin Hägglund, assistent. Ytterligare en sekreterare, Kjell Skoglund, har anställts fr.o.m. september 1995.

Vid kommissionens sammanträden närvarar experter från regeringskansliet.

Kommissionen har under våren 1995 arbetat i fyra arbetsgrupper inom följande områden:

- utbildning, kunskap, kultur och media,
- företag, förvaltning, tillverkare och användare,
- arbetsliv och arbetsorganisation,
- konsekvensanalyser.

Kommissionen har lämnat tre uppdrag.

SCB skall genomföra en studie över användningen av IT i Sverige. Studien baseras på intervjuer med ett stort antal personer. Dessa

personer skall svara på frågor om bl.a. kunskap om och tillgång till datorer hemma och på arbetet. Resultatet av studien skall redovisas till kommissionen den 29 september 1995.

Statskontoret skall redovisa pågående arbete inom EU kring "Information Society" (informationssamhället), dvs. IT och dess tillämpningar. Kartläggningen skall omfatta syfte, inriktning och innehåll för EU:s arbete och vilka EU-organ som är engagerade i arbetet. Statskontoret skall även belysa vilka delar av det svenska samhället som berörs av EU:s arbete. En översiktlig redovisning skall lämnas till kommissionen den 29 september 1995 och en slutredovisning skall ske den 15 november 1995.

Sveriges tekniska attachéer skall genomföra en översikt över IT-läget i några andra länder. Översikten skall innefatta lagstiftning, utbildning och offentlig förvaltning. Studien skall redovisas i oktober 1995.

IT-kommissionen har under våren 1995 bett Ingenjörsvetenskapsakademiens (IVA) avdelning för informationsteknik (XII), belysa frågor bl.a. om programvaruindustrins utveckling i Sverige och om distansarbete. Detta arbete redovisas kortfattat i arbetsprogrammet.

Denna rapport innefattar IT-kommissionens arbetsprogram för perioden 1995-96. Programmet är en första inventering av åtgärder och förslag för att främja användningen av IT.

1.3 1994 års IT-kommission

Den 17 mars 1994 tillkallade den dåvarande regeringen en kommission för att främja en bred användning av IT i Sverige. Kommissionen lämnade i augusti 1994 betänkandet "Vingar åt människans förmåga" (SOU 1994:118).

Kommissionen ansåg att statens uppgift är att undanröja hinder, stödja och stimulera och att vara föredöme. Utbildning, rättslig förnyelse och effektivisering av förvaltningen angavs som kritiska områden för statliga insatser.

Kommissionens rekommendationer har delvis överlämnats till Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling. Denna stiftelse tillkom genom ett riksdagsbeslut våren 1994 (prop. 1993/94:177, bet. 1993/94:UbU12, rskr. 1993/94:399). Stiftelsen skall bl.a. finansiera satsningar som främjar användningen av IT.

1.4 IT-strategier i några andra länder

En lång rad länder har uppmärksammat IT:s betydelse och arbetar med strategier och åtgärder för att öka användningen av IT i samhället. Motsvarigheter till Sveriges IT-kommission finns i flera andra länder. Det pågår också ett arbete inom Europeiska Unionen och ett världsomfattande arbete kring "Global Information Infrastructure" som bl.a. diskuteras av de s.k. G7-länderna.

Frankrike har arbetat med program för IT-användning sedan slutet av 1970-talet.

USA arbetar på att bygga en nationell informationsinfrastruktur med satsningar på kommunikationsnätverk, databaser, utbildning, administration, m.m.

I *Danmark* presenterade regeringen i mars 1995 en redogörelse till Folketinget om "Info-samfundet år 2000" och en IT-politisk handlingsplan. Genom redogörelsen vill den danska regeringen uppmana landet att gå från vision till handling genom de förslag som läggs i handlingsplanen. Områden som berörs är bl.a. servicenät för offentlig förvaltning, utbildning, kulturnät, säkerhetsfrågor, forsknings samverkan och funktionshinderade möjligheter.

Kanada har ett "National Information Highway Advisory Council" motsvarande den svenska IT-kommissionen, som bl.a. arbetar med lagstiftning och andra regelverk. Det finns program för bl.a. skolorna och biblioteken som syftar till att nå avlägsna platser i landet.

I *Nederländerna* finns digitala städer i Amsterdam och Antwerpen. Dessa städer är elektroniska mötesplatser som medger tillgång till bl.a. allmän och administrativ information. Liknande telestäder eller digitala städer finns bl.a. i *Singapore* och *Hong Kong*.

EU-kommissionen arbetar med att implementera förslagen i den aktionsplan som presenterades under år 1994. En av huvudfrågorna på dagordningen i EU:s arbete är avregleringen av telekommunikationsmarknaden till år 1998.

Inom EU används begreppet Information Society, d.v.s. informations-samhälle, snarare än informationsteknologi, informationsmotorvägar, etc. Därmed vill man betona användarnas betydelse, marknaden och

tillämpningarna snarare än tekniken. Ord som solidaritet och rädsla för ett tvåtredjedelssamhälle finns också med i EU:s överväganden.

1.5 IT i Sverige

Sverige befinner sig sedan den 1 juli 1993 i en unik situation med en öppen telemarknad med många aktörer och operatörer. Förhoppningen är att den konkurrens som nu råder skall medföra en snabb utbyggnad av kommunikationsnät och tele- och datakommunikationstjänster.

Under år 1994 genomförde Kommunikationsdepartementet två studier som bl.a. visade att Sverige, jämfört med vår omvärld, ligger väl framme med avseende på infrastrukturutbyggnaden. Vissa variationer finns dock. Utbudet av publika, digitala nät och kvalificerade tjänster är t.ex. vanligen lägre i glesbygden. Priset är också högre för kvalificerade tjänster utanför våra större tätorter.

Utvecklingen går dock snabbt och därför krävs en kontinuerlig uppföljning för att ge möjligheter att säkra tillgången i landet till kapacitet och nättjänster och därmed till IT:s alla möjligheter.

För närvarande genomförs ett antal studier i syfte att klarlägga dagens situation. Riksrevisionsverket skall se över telelagens effekter och Post- och telestyrelsens roll för att utvärdera om lagstiftarens intentioner att skapa förutsättningar för en fungerande konkurrens uppfylls med nuvarande regelverk.

Post- och telestyrelsen genomför en översyn av förutsättningarna för konkurrens på den svenska telemarknaden. Vidare har Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) fått i uppdrag att studera tillgänglighet till kommunikationstjänster i olika regioner inkl. samtliga kommuner.

En prissänkning på ISDN (Integrated Services Digital Network) genomfördes i augusti 1994. Digitalisering av telenätet, inkl. AXE, pågår. Telia AB:s utbyggnad av AXE kommer att vara klar i hela landet under år 1997. AXE medger större flexibilitet, möjliggör nya tjänster och lägre underhållskostnader men inte i sig någon högre datakapacitet på tele-linjerna.

Försök pågår på olika håll med att utnyttja ny teknik och öka kapaciteten i tele- och kabel-TV-näten. Ett bredbandsnät där den nya ATM-tekniken (Asynchronous Transfer Mode) utnyttjas är i drift mellan Stockholm, Malmö och Göteborg. Flera kommuner lägger idag egna fibernät.

För att underlätta IT-användningen har Kommunikationsdepartementet tagit initiativ till en studie i syfte att utreda förutsättningarna för

att skapa en nationell katalog för teledresser.

Tillgången till datorer är totalt sett hög i Sverige jämfört med andra länder, men det finns stora variationer mellan samhällssektorer. För många sektorer saknas aktuell statistik. För övrigt säger inte tillgången till datorer så mycket om den faktiska användningen av IT som hjälpmedel, om effektivitetshöjningar till följd av användningen eller vilka attityder som finns till IT. För detta behövs ytterligare studier.

IT-utvecklingen ger möjligheter till nya och effektivare arbetsätt i offentlig verksamhet samt förutsättningar för rationell administration och bättre information och service till medborgare och företag. Under senare tid har ett arbete inletts med att skapa en elektronisk infrastruktur för informationsförsörjning i samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner och landsting. Arbetet leds av Toppledarforum, som består av företrädare för några statliga myndigheter samt Kommunförbundet och Landstingsförbundet.

Inom skolorna pågår för närvarande diskussion om tillgång till datorer och kommunikationsnät. Skolornas användning av datorer har undersökts av Skolverket i en studie som presenterades år 1994. Tillgången till datorer i undervisningen varierade markant mellan skolformerna. Tillgången var lägst i grundskolan där 38 elever delade på en dator. I den kommunala gymnasieskolan var tillgången betydligt högre, där 10 elever delade på en dator. Skolverket genomför en motsvarande undersökning för år 1995.

IT-industrins läge redovisas bl.a. i årsboken från EU:s IT-industri, European Information Technology Observatory 1995. Enligt uppgift svarar de svenska företagen med sina 204 miljarder kronor i omsättning för åtta procent av den västeuropeiska marknaden. Enligt den danska rapporten "Info-samfundet år 2000" är Sverige ledande när det gäller IT-investeringar i förhållande till bruttonationalprodukten. Vi investerar 2,76% jämfört med 1,85% som genomsnitt bland EU-länderna.

Regeringen avser att ta fram en nationell IT-handlingsplan för arbetet med att ytterligare utveckla IT-användningen i Sverige. Arbetet, som skall redovisas för riksdagen, beräknas vara färdigt under år 1995 eller i början av år 1996.

2 Kommissionens överväganden och prioriteringar

2.1 Överväganden

En bred användning av IT kan ge ökad livskvalitet åt enskilda människor, ökad insyn i förvaltningen och i det politiska livet samt förbättrad konkurrenskraft åt Sverige som nation.

IT-kommissionen ser som sin övergripande uppgift att stimulera användningen av IT inom alla samhällsområden genom att bidra till ett gynnsamt klimat för införande och utnyttjande av IT. Till grund för arbetet ligger bl.a. den förra IT-kommissionens betänkande. Detta innebär att kommissionen arbetat vidare med förslag till åtgärder som rör bl.a. utbildning, offentlig förvaltning och rättsområdet.

IT-kommissionens utgångspunkt är att Sverige har goda förutsättningar att nå en bred IT-användning. Infrastrukturen är redan väl utbyggd även om kommissionen inte utesluter att åtgärder kan komma att behövas för att nå rikstäckning av informationstekniken. Kommissionen anser att digitaliseringen är det nödvändiga steget för att, med dagens kunskap om tekniken, nå en god IT-utveckling.

Kommissionen tar fasta på att IT är ett verktyg för den enskilde, för företag och organisationer och även ett redskap för att stärka förutsättningarna för nationell tillväxt och skärpt konkurrenskraft.

Samverkan och samsyn

Mycket arbete för att främja användningen av IT har redan genomförts eller pågår och planeras av olika intressenter och aktörer. IT-kommissionen kommer att så långt möjligt kartlägga detta arbete samt göra uppföljningar och utvärderingar.

Kommissionen skall i första hand sporra andra, inte starta projekt eller aktiviteter där andra aktörer redan verkar, men väl ta initiativ där andra inte agerar. Kommissionen skall snarare komplettera pågående satsning-ar, sprida kunskap om händelseutvecklingen och visa på goda exempel.

Staten, kommunerna, näringslivet och arbetsmarknadens parter måste alla på olika sätt bidra till att IT får ett brett genomslag i Sverige.

Kommissionen avser därför att samverka med flera av de organisationer som arbetar med IT-frågorna och verka för en samsyn och uppslutning kring IT:s roll i samhället. Härav följer också att IT-kommissionen inte har någon egen stor budget.

Statens roll när det gäller att främja IT-användningen i Sverige vill kommissionen koncentrera till följande områden:

- anpassa lagstiftning och regelverk som berörs av IT,
- säkerställa rikstäckande tillgänglighet till IT,
- utveckla statsförvaltningens IT-användning,
- initiera samverkansprojekt mellan staten och näringslivet,
- utforma en nationell policy för användningen av IT inom viktiga samhällssektorer, där skolan har särskilt hög prioritet.

Kommunerna har ett mycket stort ansvar när det gäller utvecklingen inom skolans område. Kommunerna har även ansvar för att den kommunala förvaltningen i ökad utsträckning utnyttjar IT som ett led i att öka effektiviteten men också för att öka kommunmedborgarnas möjligheter till insyn. För att lyckas krävs framsynta satsningar som binder samman informationsflödena i kommunen. Samverkan inom kommunerna med statliga och regionala förvaltningar och landsting är därför nödvändigt liksom med det lokala näringslivet.

Kompetens för att driva teknikutvecklingen och verka för teknikspridning finns i näringslivet hos de många företag som tillverkar och levererar IT-baserade produkter och tjänster. IT-kommissionen avser att bidra genom att bl.a. initiera projekt mellan användare inom t.ex. offentlig förvaltning och företag, projekt som stödjer de små företagens IT-användning samt projekt som kan bidra till att stimulera svensk IT-industri. Programvaruindustrin är enligt kommissionen en sektor som behöver uppmärksammas särskilt.

Arbetsmarknadens parter måste mer aktivt än hittills delta i debatten om det framväxande IT-samhället. Arbetstagare och arbetsgivare berörs av den förändring som sker av arbetslivet genom IT:s framväxt. Kompetensutveckling och utbildning i arbetslivet är en förutsättning för att man på arbetsplatserna ska kunna ta del av de möjligheter och möta de krav som följer av den nya tekniken. IT-kommissionen tar initiativ till att fånga upp parternas erfarenheter och krav på den nya tekniken.

Det är användarna som måste ställa krav på tekniken och mer än hittills synas bland teknikerna och marknadens aktörer. Rätt och etikett

i det elektroniska samhället är inte bara något som kan formas med hjälp av lagstiftning. Här måste alla bidra. IT-kommissionen aktualiserar dessa frågor i arbetsprogrammet genom projekt och konferenser m.m.

Medverkan i EU:s arbete på IT-området

IT-kommissionen anser att Sverige skall medverka aktivt i de projekt inom IT som EU stödjer och bedriva eget forsknings- och utvecklingsarbete inom motsvarande områden. En sådan fokusering ger drivkraft genom den offentliga uppmärksamhet dessa områden får och genom att medel kan koncentreras till forsknings- och utvecklingsarbete inom dessa specifika områden.

IT-kommissionen vill särskilt peka ut telematik, transportinformatik, hälso- och sjukvård, elektronisk handel, offentlig förvaltning och IT till hemmen som områden där Sverige bör medverka i EU-projekt och driva nationella projekt.

- * Telematik (dvs. användningen av datorer och telekommunikation) för företag är av mycket stor betydelse för att öka Sveriges konkurrenskraft.
- * Transportinformatik (dvs. användningen av IT för transporter) är ett viktigt område för Sverige där vi redan är relativt starka.
- * Inom hälso- och sjukvårdsområdet återfinns telemedicin, programvarustöd för vårdprocessen, handikappvänliga användargränssnitt, medicinsk elektronik och hälsans marknadsplats som områden där Sverige har en stark och utvecklingsbar position.
- * Elektronisk handel är ett område där Sverige bör ha starkare drivkrafter att satsa än många andra länder med tanke på de stora avstånden inom landet och till den europeiska marknaden. Projekt som bör drivas kraftfullt är bl.a. affärsnät, offentlig upphandling, konsumentmarknadsplatser och integrerade produktionssystem.
- * Inom svensk offentlig förvaltning pågår arbete med att främja användningen av IT. Detta bör följas upp och spridas till det övriga samhället. Förvaltning per teleförbindelser bör drivas liksom projekt för att göra statsförvaltningen och dess information elektroniskt tillgängligt. Arbetet bör bedrivas i samverkan med EU.

- * City Information Highway (i svensk version, IT till hemmen). I produkter och tjänster till hemmen ligger en stor tillväxtpotential för en inhemsk marknad liksom en betydande potentiell medborgarnytta.

2.2 Prioriteringar

Utbildning och kunskap

IT-kommissionen anser att området utbildning och kunskap om den nya teknikens möjligheter och användningsområden är centralt. Inom skolans område kan nämnas frågor som lärarutbildning, läromedelsutveckling och distansutbildning. I arbetet med att nå ut med budskapet om IT:s möjligheter måste också andra vägar än ordinarie utbildningsväsende utnyttjas. Det kan vara folkbildning, kompetensutveckling och fortbildning som bedrivs inom företagen. Biblioteken kan vara en annan möjlighet liksom media, som TV och radio.

Rättsordningen

Också rättsordningen är ett centralt område när det gäller att främja användningen av IT. Här pågår redan utredningsarbete, t.ex. om nya medier och grundlagarna och om datalagstiftningen. Kommissionen skall samverka med dessa utredningar. Det kvarstår dock en rad problem som kommissionen avser att beröra. En annan fråga med anknytning till rättsordningen, som kommissionen vill aktualisera, är användningen av IT för att göra författningar, rättsavgöranden och annan rättsinformation mer överblickbar och lättillgänglig.

Företag och förvaltning

IT-utnyttjandet i förvaltningen och bland företagen i Sverige, särskilt inom de små och medelstora företagen, är betydelsefullt liksom utvecklingen av det svenska näringslivets IT-produktion. IT-innehållet i produkter och tjänster bör öka för att göra dem mer konkurrenskraftiga.

Svenska företag måste i ökad omfattning medverka i europeiska och internationella upphandlingar. Sverige måste nå ut bättre med svenska produkter och öka samverkan med utländska företag. Ökad internationell konkurrenskraft kräver kortare ledtider i utveckling, produktion och distribution samt även i offentlig service. Kommissionen vill bidra till att främja företagens konkurrenskraft, vidga deras marknader och främja nya marknaders uppkomst.

Informationsutbyte

Det bästa sättet att få företag och myndigheter att ta till sig ny teknik är genom att visa på goda föredömen. Dessa behöver inte innebära användning av avancerad ny teknik utan kan lika gärna vara bra tillämpning av befintlig teknik.

Hinder för datautväxling mellan företag och statliga och kommunala förvaltningar behöver minskas och de elektroniska kommunikationsmöjligheterna bör utnyttjas. Arbetet med att underlätta elektroniskt informationsutbyte i samhället hör också till de viktiga områdena. Hur kan fler människor få tillgång till information via dator genom t.ex. bibliotekens, skolornas och medborgarkontorens försorg? Hur kan man nå den sökta informationen genom bra kataloger och sökhjälpmedel? I detta sammanhang möter också viktiga säkerhetsfrågor som rör t.ex. skydd av elektroniska meddelanden och förtroende för elektroniskt förmedlade betalningar.

Användarna

Tekniken skall vara användarvänlig. Detta måste alltid vara utgångspunkten. Kvinnor och män skall vara jämställda. Funktionshindrade skall också kunna utnyttja möjligheterna med IT. Att ta fram tekniska hjälpmedel som underlättar för funktionshindrade brukar ofta leda till att enkla och praktiska lösningar sprids till andra grupper i samhället. IT-kommissionen understryker betydelsen av att människor i alla delar av landet får tillgång till IT.

IT-kommissionen skall också behandla frågor kring framtidens arbete och hur tekniken påverkar arbetsliv och arbetsorganisation.

Konsekvensanalyser som följer upp IT-användningen inom olika områden kommer att aktualiseras av kommissionen.

3 Kommissionens arbetsprogram 1995-96

3.1 Utbildning, kunskap, kultur och media

Datakunskap var länge ett eget skolämne, isolerat från andra ämnen. Skolorna hade datasalar som skulle tillgodose elevernas behov någon gång i veckan.

Nu först börjar datorn bli ett redskap i undervisningen och utnyttjas som en form av modern skriv- och räknemaskin. Målet måste vara att datorn blir ett hjälpmedel som öppnar möjligheter för ny pedagogik. Det finns goda exempel från skolor i landet som kommit långt i detta avseende men flertalet skolor, ett par tusen, har ännu inte kommit igång. En stor del av Sveriges elever har därför inte tillgång till datorn som hjälpmedel i skolan.

IT-kommissionen skall verka för att hela skolsystemet på ett bra sätt utnyttjar IT i undervisningen. Kommissionen anser att Sveriges skolor inom några år bör utnyttja IT som ett användbart hjälpmedel i undervisningen och att lärare, elever och lärarutbildare därför måste ges möjlighet att stifta bekantskap med IT:s möjligheter. Pedagogiken på lärarhögskolorna måste utvecklas och IT-frågorna tillåtas spela en central roll i utbildningen.

Det är nödvändigt med samverkan och samsyn från de centrala myndigheter som arbetar på skolans område. Detta är en förutsättning för att arbetet med IT-användningen i landets skolor och kommuner skall genomföras på ett tillfredsställande sätt.

IT-kommissionen noterar att Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling inlett en skolsatsning i vilken ett tjugotal skolor är på väg att väljas ut som modellskolor. Kommissionen avser att följa det arbetet och är även beredd att svara för utvärdering och uppföljning av skolsatsningen.

Användningen av IT har kommit längre inom den högre utbildningen och forskningen än på de grundläggande nivåerna i utbildningssystemet. Utmaningen för den högre utbildningen är i stället att utnyttja IT på nya sätt och i nya former för att nå kunskap och samverkan. Det förekommer också betydande skillnader mellan olika utbildningsområden och pedagogiken för den datorstödda undervisningen är svagt och ojämnt utvecklad.

Grund- och gymnasieskolan

Skolans arbetsformer genomgår hela tiden förändringar. Förutom de ändrade målsättningar för skolarbetet som ges i form av läroplaner m.m. öppnar den nya tekniken vägar för ny pedagogik.

Läraren

Lärarens roll påverkas av möjligheten att använda ny teknik. Läraren kommer alltjämt att vara en kunskapsbärare men kommer nu också i högre grad än tidigare att bli en handledare som hjälper eleven att själv söka kunskap.

En förutsättning för att IT fungerar i skolan är att dess lärare har kunskaper om och motivation att utnyttja IT. Det är därför viktigt att satsa på motivation och vidareutbildning av lärarna. En målsättning måste vara att den nya tekniken blir en möjlighet till utveckling och förnyelse av lärarrollen och inte en belastning.

- * Kommissionen skall främja det arbete som görs av t.ex. Skolverket och som syftar till att stödja lärarna.
- * Kommissionen föreslår att regeringen ger Skolverket i uppdrag att ansvara för att goda exempel kontinuerligt redovisas för lärare och utbildningsansvariga.

Läroplaner

Läroplanerna har en viktig roll när det gäller att förmedla kunskap om den nya teknikens förutsättningar och möjligheter till lärarna. En målsättning måste vara att de nyutbildade lärarna kan ge stöd och hjälp till andra lärare i förändringsprocessen.

- * IT-kommissionen skall göra en kartläggning av situationen på läroplanerna när det gäller medvetenheten och kunskapen om de möjligheter IT ger för undervisningen och pedagogiken.

Läroplanerna

1994 års läroplaner för de obligatoriska och frivilliga skolformerna lämnar stora möjligheter för skolorna att arbeta med IT-förmedlad information. Läroplanerna belyser dock inte de stora förändringar som skolan står inför. Med tanke på läroplanernas roll som grundläggande dokument för skolans verksamhet, bör läroplanerna på ett tydligt sätt bidra till att underlätta IT-användningen i skolan.

- * IT-kommissionen föreslår att gällande läroplaner kompletteras med avseende på den nya teknikens möjligheter att stödja förändringen av skolans arbetssätt.

IT-baserade läromedel

Det finns för närvarande ingen samlad bild av vad som sker i Sverige när det gäller IT-baserade läromedel. Traditionellt har läromedel arbetats fram av lärare för att sedan produceras och distribueras av läromedelsförlagen. I dagsläget är det få lärare som har kunskaper om den nya tekniken vilket medför att det också finns få lärare som på egen hand kan arbeta med IT-baserad läromedelsproduktion. Stora läromedelsförlag förefaller avvakta medan initiativ från små företag inte når så stor spridning p.g.a. svagheter i försäljnings- och distributionsleden.

- * IT-kommissionen avser att i samverkan med Skolverket, Kommunförbundet och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling anordna ett seminarium under hösten 1995 för att kartlägga nuvarande produktion och användning av IT-baserade läromedel samt diskutera åtgärder för att påskynda arbetet med att få fram bättre produkter för undervisningen.

Elever med funktionshinder

IT kan i många fall ge elever med funktionshinder möjlighet att arbeta på lika villkor som andra elever. Det krävs ofta kvalificerad handledning och anpassning av tekniken beroende på funktionshindrens art. Med en specialanpassad dator kan elever med grava rörelsehinder, synskada, talskada eller utvecklingsstörning på ett helt nytt sätt delta i undervisningen. Också elever med läs- och skrivsvårigheter har visat sig ha stor nytta av datorstöd.

För att IT skall komma funktionshindrade elever tillgodo krävs bl.a. att IT-systemens tillgänglighet beaktas, att pedagogiska metoder utvecklas för hur IT kan användas i undervisningen av funktionshindrade elever och att kunskap om detta förmedlas i grund- och fortbildning av lärare liksom i speciallärarutbildning.

- * IT-kommissionen föreslår att regeringen uppdrar åt Skolverket att ta fram underlag som kan vara till stöd för lärare som arbetar med elever med funktionshinder.

Högre utbildning och forskning

Den högre utbildningen och forskningen har kommit jämförelsevis långt i användningen av IT. Trots detta befinner man sig ändå bara i början av en utveckling mot det gränslösa, virtuella universitetet som underlättar och möjliggör det som brukar kallas ett livslångt lärande. IT har främst utnyttjats för att ersätta traditionella studiemöjligheter. Nu kommer IT att kunna utnyttjas för nya sätt att studera. Detta påverkar hur undervisningssystemet kommer att vara uppbyggt i framtiden.

- * IT-kommissionen avser att arbeta fram en essäsamling där några utvalda ger sina framtidsbilder av morgondagens högskolor och universitet i Sverige och internationellt. Essäsamlingen skall hjälpa till att skapa medvetenhet om vad som står för dörren och beredskap för förändringar inom den högre utbildningen och forskningen.

Folkbildning

Möten mellan människor och kunskapsinhämtning är de två pelare som folkbildningen grundar sig på. De samtal som nu pågår i datanätverk som Internet kan sägas ha samma grund som folkbildningen, d.v.s. det fria samtalet och det frivilliga deltagandet.

Folkbildningsorganisationerna täcker in hela landet och en stor del av befolkningen som har lämnat skolan. Folkbildningen kan därför vara en väg att erbjuda den del av den vuxna befolkningen som idag saknar kunskaper om IT:s möjligheter delaktighet i utvecklingen.

- * IT-kommissionen föreslår att studieförbunden tar initiativ till att utarbeta en strategi för arbetet på IT-området. Målet bör vara att man med gemensamma krafter skall nå så långt som möjligt i strävan att skapa ett kunskapsjämnt samhälle med utnyttjande av IT.

Kultur

Med den hastighet och optimism som nya produkter, interaktiva system, nya kommunikationsvägar och nya distributionsmetoder presenteras har det skapats föreställningar om ett helt nytt kulturmönster.

Kvalitativa förändringar i både utbud och konsumtion av kultur kan väntas med hänsyn till den nya teknikens utveckling. För kulturkonsumenten kan detta i bästa fall innebära att mångfalden i det

tillgängliga kulturutbudet ökar, att kontakterna med kulturinstitutioner utvidgas, att nya servicetjänster inom kulturen tas i bruk och att den kulturella delaktigheten ökar.

För kulturproducenten leder utvecklingen till att litteratur, konst, musik, film, teater och dans kan distribueras på nya vägar, att direkta dialoger med konsumenten blir möjliga i de interaktiva systemen och att multimedia ger möjlighet till nya konstformer.

- * IT-kommissionen föreslår att regeringen uppdrar åt Statens kulturråd att utarbeta en vägledning och handbok som underlättar för kulturinstitutioner och kulturarbetare att orientera sig om de nya villkor som ges av IT. Handboken, gärna i elektronisk form, bör kunna stimulera till utveckling av ny kultur och användning av nya informationsvägar.
- * IT-kommissionen föreslår att regeringen ger Statens kulturråd i uppdrag att stödja kvalitetsinriktade multimediaproduktioner.

Bibliotek

Biblioteken har en lång tradition i att utnyttja IT som ett stöd i biblioteksarbetet. IT har hittills främst utnyttjats för att registrera och göra tryckta alster lättare tillgängliga.

Nu befinner vi oss i en ny situation där stora mängder information dessutom kommer att vara lagrad digitalt. Det ställer nya krav på biblioteken och kräver nya arbetssätt och kunskaper.

Mängden tillgänglig dokumenterad information ökar dramatiskt. Vi är inte som tidigare beroende av att informationen finns tillgänglig på en given plats. Informationen blir i allt större utsträckning universellt tillgänglig och kan nås av många fler människor.

Utvecklingen kommer också att innebära nya problem. Tillgång till de stora datanäten måste säkras av biblioteken. Tillgängliga informationsmängder kommer att vara så omfattande att man lätt förvillar sig eller drunknar i oceaner av lagrad data.

Biblioteken har en tradition och ett unikt kunnande när det gäller att söka, värdera och sovra information. Denna form av kunnande kommer att bli än viktigare och det är en utmaning för biblioteken att forma sin verksamhet för att möta det växande informationsflödet.

- * IT-kommissionen föreslår att regeringen uppdrar åt Forskningsrådsnämnden att ta fram en skrift som belyser bibliotekens nya

möjligheter och utmaningar samt de strategier som kan leda utvecklingen in i framtiden. Skriften skall belysa situationen för forskningsbiblioteken och folkbiblioteken.

Muséer

Syftet med muséernas samlingar är att utnyttja dessa för att bevara och levandegöra Sveriges kulturarv. De sammantaget största museisamlingarna i landet består av kulturhistoriska samlingar alltifrån hembygdsgårdar till Nordiska Muséet.

Svenskt museiväsende har inget enhetligt katalogsystem och därigenom inte heller någon gemensam databas i vilken man kan få överblick över det svenska kulturarvet, konstsamlingar och andra kulturskatter. Den kunskap som samlingarna representerar bör göras till en gemensam resurs för hela landet med stöd av IT.

Kommissionen kommer att ta del av Kulturdepartementets pågående arbete med att upprätta ett samordnat system för muséernas föremålsregistrering och ett gemensamt datasystem baserat på digital teknik för registrering och dokumentation av samlingarna.

Media

Alla som bor i Sverige har tillgång till minst tre marksända TV-program och minst fyra marksända radioprogram. Cirka två tredjedelar av hushållen är anslutna till kabelnät, normalt med kapacitet för ett trettio-tal program. För närvarande pågår försök med digitala ljudradio-sändningar och med TV-distribution i telefonnätet. Den digitala tekniken kan komma att i grunden förändra de förutsättningar som gäller för radio och TV-sändningar till allmänheten.

IT-kommissionen skall följa den utredning inom Kulturdepartementets område som behandlar frågan om tekniska förutsättningar för utökade sändningar till allmänheten av radio och television. Kommissionen skall också följa arbetet inom rådet för mångfald inom massmedierna.

Etik

De nya medierna ger upphov till etiska problem. Många av dessa anknyter till rättslig reglering, t.ex. inom yttrandefrihetens område.

Sverige har en lång tradition som kompletterar en generös tryck-

frihetslagstiftning med ett frivilligt ansvarstagande. Tidningsbranschen har sedan länge ett väl fungerande regelsystem, inklusive Pressens Opinionsnämnd och allmänhetens pressombudsman, för att stävja missbruk av pressfriheten.

* IT-kommissionen avser att samla operatörer, användarorganisationer och andra intressenter i de nya informationsnäten för att försöka få till stånd en gemensam användarmoral med "etiska regler" som kan efterlevas på frivillig väg.

3.2 Rättsliga frågor

En rad rättsliga frågor uppkommer i och med den snabba tekniska utvecklingen och de nya kommunikationsmönster som tekniken medger.

Problemen är av olika slag. Många av dem har internationell prägel, andra är nationella. Många uppkommer på grund av snabbheten hos teknikutvecklingen och osäkerheten om vart den bär iväg. Tempot i rättsutvecklingen tenderar att drivas upp och det är ofta svårt att klara en rättslig framförhållning.

Bland de risker kommissionen ser finns uppkomsten av avarter av IT-användning som i värsta fall kan leda till ett instabilt samhälle och nya former av kriminalitet. Det är viktigt att Sverige följer med i utvecklingen av det rättsliga området och att vi rent av kan leda den på vissa fält. Inom EU pågår sedan länge en legal samordning och informationsmarknadens juridik uppfattas där som en viktig angelägenhet som ägnas speciella ansträngningar. Sverige har värdefulla erfarenheter att bidra med på det IT-rättsliga området, t.ex. inom områdena yttrandefrihet, offentlighetslagstiftning och persondataskydd.

Kommissionen anser att följande rättsliga frågor behöver analyseras vidare:

1. Behov av förändringar i den upphovsrättsliga lagstiftningen för att klara rättighetsskydd och rättighetsadministration i situationer där de fysiska verken i form av bok eller kassett, osv. betyder allt mindre, där skillnaden mellan original och kopior suddas ut och där omfattande kopiering kan ske utan större ansträngningar, svårigheter och kostnader.
2. Behov av att i internationell samverkan legalt bestämma hur autenticitet och integritet skall säkerställas, dvs. att garantera att avsändaren av ett visst meddelande verkligen är den som anges och att meddelandet inte har förvanskats under överföringen till mottagaren.

3. Behov av att överväga nya eller förändrade regler om beskattning och tullbehandling när de "varor" som förflyttas över nationsgränserna i växande omfattning utgörs av elektroniskt förmedlad information.

4. Behov av anpassning av bl.a. det arbetsrättsliga regelverket till nya former av löne- och uppdragsarbete som lägger tonvikt på resultat snarare än på tid och som i ökad utsträckning kan komma att präglas av "individföretag" med kompetens som säljargument på en internationell datanätsmarknad.

IT-kommissionen avser att följa utvecklingen inom det rättsliga området genom fortgående diskussioner med regeringskansliet och med pågående utredningar. Kommissionen skall bl.a. vara rådgivare till datalagsutredningen. IT-kommissionen kan i detta sammanhang bidra till att helheter beaktas så att också problem som skär på tvären genom olika traditionella rättsområden blir belysta.

På det rättsliga området uppmärksammar kommissionen också möjligheterna att med hjälp av IT stödja normgivningen och underlätta och effektivisera tillgången till rättskällor och annan rättsinformation. Kommissionen menar att ett av hjälpmedlen för att klara de växande krav, som bl.a. rättens internationalisering ställer på rättmaskineriet, är att i större omfattning än idag utnyttja IT. Vissa av uppgifterna i detta sammanhang kan uppfattas som naturliga för staten medan andra snarare bör lösas i andra fora. I båda fallen är kommissionens uppgift att identifiera behoven och driva på utvecklingen.

3.3 Företag och förvaltning, tillverkare och användare

Ett brett och effektivt utnyttjande av IT är av betydelse för Sveriges produktionsförmåga och för den svenska ekonomins konkurrenskraft. För detta krävs att IT får en vid spridning i företag och förvaltning och att IT i ökad utsträckning används till att överbrygga gränser mellan offentlig förvaltning, näringsliv, undervisningsväsende och allmänhet.

IT-kommissionen har valt att behandla frågor om IT i förvaltning och företag tillsammans och i detta sammanhang även frågor om användarvänliga produkter. Utvecklingen av svensk programvaru- och utrustningsindustri hänger enligt kommissionens synsätt nära samman med dessa frågor.

IT-kommissionen vill om ett par år se ett antal konkreta exempel på

ökad produktivitet och lönsamhet i företag till följd av ny och ökad IT-användning samt ökad sysselsättning i företag som producerar IT-baserade produkter och tjänster. Kommissionen vill också se ett antal exempel på ny IT-användning i Sverige som ger internationell uppmärksamhet.

IT-kommissionen vill att den offentliga förvaltningen arbetar målstyrt och systematiskt med att förkorta handläggningstider för att erbjuda snabb offentlig service till låg kostnad och med god kvalitet.

IT-kommissionen vill att den offentliga förvaltningen lägger ut mätbart allt större delar av sin IT-produktion på entreprenad. Detta breddar basen för en privat tjänsteproduktion inom IT, ökar konkurrensen samt driver myndigheterna till att bli bättre beställare.

Mäta och skaffa kunskap

Statistiken över IT-användningen i Sverige är otillräcklig. Kommissionen har mot den bakgrunden initierat ytterligare studier om IT-användning i Sverige och internationellt (se avsnitt 1.2).

- * IT-kommissionen skall också ta initiativ till en svensk IT-barometer.
- * IT-kommissionen avser att bidra till att utveckla mått för IT-användningen som kan användas för att mäta måluppfyllelse. Dessa mått bör vara av såväl kvantitativ som kvalitativ natur. Måtten bör även kunna utnyttjas för internationella jämförelser av användningen av IT i olika länder.
- * IT-kommissionen föreslår att regeringen tar initiativ till ett samlat program för IT-användningsstatistik.

För att arbetet med att främja de mindre företagens IT-användning skall nå framgång är det nödvändigt att identifiera och analysera de faktorer som påverkar hur företagen kan växa med hjälp av IT.

- * Kommissionen avser att kartlägga var forskningsfronten om IT:s betydelse för tillväxt i företagen befinner sig idag och hjälpa till att sprida kunskap om goda exempel.

Dialog och informationsspridning

I IT-kommissionens uppdrag ingår att sprida information, kunskap och medvetenhet om IT.

- * IT-kommissionen skall stödja svenska företags engagemang i EU genom att ta initiativ till en studie om företagens kunskaper idag och till insatser för att få spridning av kunskap från företag som ökat sin tillväxt genom EU-projekt på IT-området.

På uppdrag av IT-kommissionen har IVA:s avdelning XII diskuterat hur IT kan göra små och medelstora företag mer effektiva och konkurrenskraftiga. Mål som ställts upp är att få bättre överlevnadsförmåga hos dessa företag, ett ökat nyföretagande samt stigande sysselsättning. Enligt IVA krävs bl.a. en ökad samverkan mellan företagen och riktade upphandlingar för att fånga upp idéer och offerter för bred kompetensutveckling och teknikupphandling.

- * IT-kommissionen ställer sig bakom IVA:a förslag och kommer att fortsätta samarbetet med IVA och med andra berörda organisationer i dessa delar.

Elektronisk handel och elektronisk marknadsplats

IT-kommissionen anser att ett snabbt införande av elektronisk handel är en av de mest tillväxtstimulerande IT-åtgärderna. Kommissionen konstaterar med tillfredsställelse att Toppledarforum driver ett projekt för att utveckla elektronisk handel. Denna satsning är ett utmärkt exempel på samverkansprojekt i offentlig förvaltning.

- * Kommissionen skall i nära samverkan med Toppledarforum bidra till att arbetet med dessa frågor och till ett snabbt införande av elektronisk handel, bl.a. genom att stimulera olika näringslivsinitiativ, stödja utveckling av paktlösningar för småföretagare och skolor, stimulera öppna elektroniska marknadsplatser.
- * IT-kommissionen skall kartlägga kommersiella aktörers tillgång till offentlig information som kan användas i kommersiell verksamhet.

Telematik

TV, telefon och persondatorer utvecklas till integrerade terminaler för att lagra och distribuera information och för kommunikation. IT-kommissionen anser att Sverige, med sin styrka inom telekommunikation, bör fokusera på ny användning av telefonen som terminal för dessa funktioner.

Pilotförsök för att nå hemmen med hjälp av ny teknik bedrivs redan men bör enligt kommissionen stimuleras ytterligare.

- * IT-kommissionen avser att bidra till utveckling av telematik för små och medelstora företag genom pilotförsök.
- * IT-kommissionen avser att utreda hur användarnas medverkan i standardiseringsarbete kan stödjas. Det gäller bl.a. telestandardisering, som idag helt domineras av operatörer och tillverkare.

Svensk programvaruindustri

Programvaruinnehållet ökar i snart sagt alla produkter. Nya verktyg, datorer och programspråk kan bara marginellt minska ledtider i programvaruutvecklingen. För att förkorta ledtiderna ytterligare krävs utveckling av arbetsorganisationer och återanvändning av programdelar. Skall Sverige befästa och utveckla sin position inom programvaruutvecklingen måste programvaruföretagen bli starkare. Här finns en tillväxtpotential.

- * IT-kommissionen skall initiera samarbete och informationsutbyte mellan företag och forskningsinstitut inom programvaruområdet.
- * Kommissionen avser att ta initiativ till en kartläggning av pågående forskning inom programvaruområdet.

På uppdrag av IT-kommissionen har IVA:s avdelning XII diskuterat åtgärder för att stärka svensk programvaruindustri. IVA vill bl.a. satsa på en vidareutveckling av redan befintliga programvaror samt fokusera studier och insatser på några processer där Sverige har ett specifikt kunnande. Det gäller t.ex. processer inom hälso- och sjukvård, bank- och försäkringsverksamhet samt kommunal service.

- * IT-kommissionen ställer sig bakom IVA:s förslag och kommer att fortsätta samarbetet med IVA och med andra berörda organisationer i dessa delar.

Användarna

Användarvänliga lösningar kan främjas genom utmärkelser till företag som lyckats särskilt väl med användaranpassade lösningar. Medvetenhet om behov och möjligheter kan också skapas genom studier och utställningar.

- * IT-kommissionen föreslår att regeringen uppdrar åt Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) och Konsumentverket att främja och uppmuntra användarvänliga lösningar.
- * IT-kommissionen avser att ta initiativ till att skapa ett Användarforum.

3.4 Arbetsliv och arbetsorganisation

IT har redan påverkat arbetsorganisationen på många arbetsplatser. Vi kommer att se ytterligare förändringar. IT-användning i arbetslivet innebär bl.a. att nya former av avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare behöver utvecklas och att arbetet i ökad utsträckning kommer att mätas i form av resultat snarare än tid. Det blir också vanligare med distansarbete och med deltidsarbete, tillfälliga anställningar och återkommande utbildning. IT-utvecklingen kan också innebära att arbetet kommer att vara mindre bundet till en enda arbetsgivare.

Utvecklingen inom arbetslivet ställer bl.a. krav på kompetensutveckling och anpassning av lagstiftning inom det arbetsrättsliga området.

Arbetsorganisation och kompetensutveckling

Arbetsmarknadens parter har under många år förhandlat fram och förädlat avtal för många områden som påverkar arbetets organisation. Parterna på arbetsmarknaden kommer på motsvarande sätt att behöva sätta upp regler för nya arbetsorganisationer och arbetsformer till följd av en ökad IT-användning i arbetslivet.

I den process som nu pågår är det viktigt att alla som arbetar i företag eller förvaltning diskuterar utformningen av den framtida arbetsplatsen. Här krävs samverkan mellan arbetsliv och universitet och högskolor.

- * Kommissionen avser att ta initiativ till en studie av "framtidens arbetsplatser" och belysa de frågor dessa studier ger upphov till.
- * Kommissionen skall bjuda in representanter för arbetsmarknadens parter till samtal om arbetslivets nya villkor och särskilt ta upp frågor om distansarbete och behov av kompetensutveckling.
- * Kommissionen avser att samla in och sprida erfarenheter från några kompetensutvecklingsprojekt i offentlig förvaltning och företag.
- * Kommissionen avser att undersöka möjligheterna till att ökade resurser avsätts för kompetensutveckling i syfte att underlätta införandet av ny teknik i arbetslivet. Kommissionen avser i denna del att samverka med bl.a. branschorganisationer samt universitet och högskolor.

Distansarbete

På uppdrag av IT-kommissionen har IVA:s avdelning XII behandlat frågor om distansarbete. IVA föreslår bl.a. en översyn av lagstiftning som berörs av distansarbete och ett program för att uppmuntra arbetsmarknadens parter att finna fungerande former för distansarbete inom ramen för befintlig lagstiftning.

- * IT-kommissionen kommer att föra en dialog med utredningen om arbetsrättslagstiftningen med IVA:s material som grund.
- * IT-kommissionen avser att fortsätta samarbetet med IVA rörande distansarbete och också söka samverka med andra intressenter som kan ha erfarenheter från distansarbete.

Funktionshindrade

IT skapar helt nya möjligheter för människor med funktionshinder att delta i arbetslivet på lika villkor som andra. På grund av den gedigna

grund som "arbetslinjen" inneburit i Sverige har IT genom en planerad satsning medverkat till att flera tusen gravt funktionshindrade personer idag ofta har avancerade arbeten. Många fler personer med funktionshinder skulle dock kunna få arbete med hjälp av IT. Distansarbete kan också ge nya möjligheter för funktionshindrade.

Det finns dock också risker med införandet av ny teknik. De grupper som inte behärskar tekniken riskerar att stängas ute från arbetslivet. Det är därför viktigt att främja en utveckling där datorerna används för att underlätta arbetet för alla.

Det finns idag många exempel på mycket lyckade projekt där t.ex. arbetsplatser utrustas med ny teknik och där arbetsorganisationen förändras för att t.ex. passa utvecklingsstörda, svårt rörelsehindrade, döva m.fl. grupper. I många fall har dessa lösningar visat sig kunna förenkla och förbättra arbetets organisation även för icke funktionshindrade.

IT-kommissionen anser att samhällets särskilda satsningar på arbetsplatser med ny teknik för funktionshindrade bör fortsätta och att ett samlat grepp bör tas för att främja långsiktig forskning och teknik- och kunskapsutveckling om den nya teknikens betydelse för funktionshindrade i arbetslivet. Det är också angeläget att studera vilka konsekvenser ny produktionsteknik, distansarbete och arbetsorganisation får för funktionshindrades möjligheter att delta i arbetslivet. Kommissionen anser att resurser bör avsättas för ett fortsatt svenskt deltagande i det europeiska och internationella samarbetet på detta område.

- * IT-kommissionen avser ta initiativ till att information och kunskap sprids om teknikens möjligheter för funktionshindrade på arbetsmarknaden.
- * IT-kommissionen anser att regeringen skall göra AMS datortek tillgängliga även för funktionshindrade.

3.5 Konsekvensanalyser

Det ingår i kommissionens uppdrag att belysa de följder som utnyttjandet av IT får på samhällsutvecklingen i vid mening. I detta ingår att belysa potentiella risker med den snabba utvecklingen inom IT-området, i form av t.ex. ökad sårbarhet och utanförskap, och att föreslå åtgärder för att motverka dessa risker.

Frågan om vilka konsekvenser IT-användningen får är komplex. IT påverkar samhället i bred skala, på alla nivåer och i ett otal hän-

seenden. Man kan utgå från att påverkan är av varierande slag, yttlig eller djupgående, snabbt eller långsamt verkande. För att möjliggöra en meningsfull analys måste därför IT:s påverkan så långt möjligt delas upp i enheter.

Likaväl som IT påverkar olika förhållanden i samhället så påverkas IT i sin tur av sådana, omgivande förhållanden. Påverkan går alltså i båda riktningarna och inte sällan i växelverkan. Det kan också vara svårt att urskilja vad som är vad i fråga om "IT" och "omgivning".

☐ Konsekvensstudier kan inriktas på att få grepp om hur IT skall utformas för att nå vissa syften eller undvika vissa effekter och kan då omfatta pilotstudier, fyrtorsprojekt och liknande. Vanan styr vårt sätt att se förändringar och därmed vår förmåga att se och att ge namn åt konsekvenser. Önsketänkande är ett annat problem. Många länder ser nu IT som lösningen på tidens problem.

☐ Flera konsekvensstudier med anknytning till IT har utförts eller pågår, både i Sverige och på andra håll. Den som överväger ännu en konsekvensanalys måste först ställa sig frågan vad som finns gjort och vad som kan tänkas ha relevans för just de synvinklar som en ytterligare studie är tänkt att anlägga. Kommissionen kommer därför att kartlägga genomförda konsekvensstudier och bedöma deras användbarhet i kommissionens arbete.

☐ IT-kommissionen har tidigare lämnat åtgärdsförslag i form av konsekvensstudier, t.ex. inom arbetslivets område. En uppgift för kommissionen bör följaktligen vara att diskutera idéer om konsekvensstudier som kommer fram i det fortsatta arbete och att koordinera dessa idéer inbördes och med uppslag till mer generella konsekvensstudier.

☐ IT-kommissionen avser att speciellt uppmärksamma konsekvensstudier som tar sikte på klyftor och obalanser i samhället. Hit hör problemen med kunskapsmässiga skillnader mellan grupper och med regionala obalanser. Kommissionen kommer att studera behoven av särskild forskning om dessa frågor.

Säkerhetsfrågorna, integriteten och liknande frågor står också på dagordningen. Kommissionen har redan varit i kontakt med forskare i Sverige och utomlands i dessa frågor.

Kommissionen vill också skärpa uppmärksamheten på förbisedda möjligheter och utvecklingstendenser och återkommande pröva om fokuseringen på IT är motiverad. Lite tillspetsad kan frågan ställas så här: Betyder t.ex. goda daghem och förskolor mer för att ge unga människor någorlunda likvärdiga förutsättningar i livet än tillgången till datorer i skolan?

Kommissionen kan även utföra konsekvensanalyser i form av scenarier. Sådana scenarier är visserligen hypotetiska och ibland

spekulativa men kan hjälpa till att formulera mål för utvecklingen och blottlägga möjliga konflikter. Beprövade arbetsmodeller finns att hämta från t.ex. området sårbarhetsanalyser.

3.6 Ytterligare områden

Jämställdhetsaspekten och kvinnors användning av IT är en del av kommissionens uppdrag. Detta område har hög prioritet, men kräver ytterligare faktainsamling och analys innan kommissionen kan lämna några rekommendationer och förslag till åtgärder. Kommissionen skall på detta område samarbeta med Jämställdhetsdelegationen och Kvinno- maktsutredningen.

Hälso- och sjukvård är ett annat område där kommissionen ännu inte är beredd att utforma förslag och rekommendationer. Kommissionen arbetar vidare med detta område med utgångspunkten att det krävs gemensamt arbete kring IT-frågor av bl.a. sjukvårdshuvudmännen och centrala myndigheter.

Miljö och IT är ett tredje område som kommissionen ännu inte hunnit beröra. Regeringen har givit Miljövårdsberedningen i uppdrag att utarbeta en samlad strategi rörande kopplingen mellan IT och miljö. Redan nu pågår arbete som behandlar ITs betydelse inom transport- området, nämligen Kommunikationskommittén och Transportinfor- matikdelegationen. Kommissionen har att överväga även andra sam- hällssektorer miljöpåverkan och den roll som IT kan spela för att minska miljöbelastningen och effektivisera resursutnyttjandet.

Enligt direktiven skall IT-kommissionen lämna ytterligare ett delbetänkande den 1 oktober 1995 och ett slutbetänkande den 31 december 1996. Kommissionen föreslår att tidpunkten för del- betänkandet flyttas fram till den 1 februari 1996.

S

R

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
2. Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. A.
3. Grön diesel - miljö- och hälsorisker. Fi.
4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
5. Världens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
6. Muskövarvets framtid. Fö.
7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
11. Nya konsumentregler. Ju.
12. Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för redovisning och betalning. Fi.
13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
14. Ny Elmarknad + Bilagedel. N.
15. Könshandeln. S.
16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
17. Homosexuell prostitution. S.
18. Konst i offentlig miljö. Ku.
19. Ett säkrare samhälle. Fö.
20. Utan el stannar Sverige. Fö.
21. Staden på vatten utan vatten. Fö.
22. Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. Fö.
23. Brist på elektronikkomponenter. Fö.
24. Gasmoln lamslår Uppsala. Fö.
25. Samordnad och integrerad tågtrafik på Arlandabanan och i Mälardalsregionen. K.
26. Underhållsbidrag och bidragsförskott, Del A och Del B. S.
27. Regional framtid + bilagor. C.
28. Lagen om vissa internationella sanktioner - en översyn. UD.
29. Civilt bruk av försvarets resurser - regelverken, erfarenheter, helikoptrar. Fö.
30. Alkylat och Miljöklassning av bensin. M.
31. Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. M.
32. IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet. Förslag till nya samverkansformer. Ju.
33. Ersättning för ideell skada vid personskada. Ju.
34. Kompetens för strukturomvandling. A.
35. Avgifter inom handikappområdet. S.
36. Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning. Fi.
37. Vårt dagliga blad - stöd till svensk dagspress. Ku.
38. Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. U.
39. Some reflections on Swedish Labour Market Policy. A.
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. A.
40. Älvsäkerhet. K.
41. Allmän behörighet för högskolestudier. U.
42. Framtidsanpassad Gotlandstrafik. K.
43. Sambandet Redovisning - Beskattning. Ju.
44. Aktiebolagets organisation. Ju.
45. Grundvattenskydd. M.
46. Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. A.
47. Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen. Ju.
48. EG-anpassade körkortregler. K.
49. Prognoser över statens inkomster och utgifter. Fi.
50. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. M.
51. Elförsörjning i ofred. N.
52. Godtrosförvärv av stöldgods? Ju.
53. Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. Fö.
54. Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat och kommun. M.
55. Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. A.
56. Förmåner och sanktioner - utgifter för administration. Fi.
57. Förslag om ett internationellt flygsäkerhetsuniversitet i Norrköping-Linköping. U.
58. Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. S.
59. Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi - olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. S.
60. Kvinnofrid. Del A + B. S.
61. Myndighetsutövning vid medborgarkontor. C.
62. Ett renat Skåne. M.
63. Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. Fi.
64. Klimatförändringar i trafikpolitiken. K.
65. Näringslivets tvistlösning. Ju.
66. Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. Ju.
67. Nanurgusskatt, m.m. Fi.
68. IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. SB.

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. [68]

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]
Nya konsumentregler. [11]
IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.
Förslag till nya samverkansformer. [32]
Ersättning för ideell skada vid personskada. [33]
Sambandet Redovisning - Beskattning. [43]
Aktiebolagets organisation. [44]
Tvängsmedel enligt 27 och 28 kap. RB
samt polislagen. [47]
Godtrosförvärv av stöldgods? [52]
Näringslivets tvistlösning. [65]
Polisens användning av övervakningskameror vid
förundersökning. [66]

Utrikesdepartementet

Lagen om vissa internationella sanktioner
- en översyn. [28]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]
Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]
Ett säkrare samhälle. [19]
Utan el stannar Sverige. [20]
Staden på vatten utan vatten. [21]
Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. [22]
Brist på elektronikkomponenter. [23]
Gasmoln lamslår Uppsala. [24]
Civiltt bruk av försvarets resurser -
regelverken, erfarenheter, helikoptrar. [29]
Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. [53]

Socialdepartementet

Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]
Könshandeln. [15]
Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]
Homosexuell prostitution. [17]
Underhållsbidrag och bidragsförskott,
Del A och Del B. [26]
Avgifter inom handikappområdet. [35]
Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkes-
roller och arbetsfält inom socialtjänsten. [58]
Ohälsoförsäkring och samhällsekonomi
- olika aspekter på modeller, finansiering
och incitament. [59]
Kvinnofrid. Del A + B. [60]

Kommunikationsdepartementet

Samordnad och integrerad tågtrafik på
Arlandabanan och i Mälardalsregionen. [25]
Älvsäkerhet. [40]
Framtidsanpassad Gotlandstrafik. [42]
EG-anpassade körkortregler. [48]
Klimatförändringar i trafikpolitiken. [64]

Finansdepartementet

Grön diesel - miljö- och hälsorisker. [3]
Långtidsutredningen 1995. [4]
Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]
Översyn av skattebrottslagen. [10]
Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för
redovisning och betalning. [12]
Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning. [36]
Prognoser över statens inkomster och utgifter. [49]
Förmåner och sanktioner
- utgifter för administration. [56]
Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella
föreningar. [63]
Naturgrusskatt, m.m. [67]

Utbildningsdepartementet

Yrkehögskolan - Kvalificerad eftergymnasial
yrkesutbildning. [38]
Allmän behörighet för högskolestudier. [41]
Förslag om ett internationellt flygsäkerhets-
universitet i Norrköping-Linköping. [57]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. [2]
Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]
Kompetens för strukturomvandling. [34]
Some reflections on Swedish Labour Market
Policy. [39]
Några utländska forskares syn på svensk
arbetsmarknadspolitik. [39]
Effektivare styrning och rättssäkerhet
i asylprocessen. [46]
Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. [55]

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö. [18]
Vårt dagliga blad - Pstöd till svensk dagspress. [37]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]
Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]
Elförsörjning i ofred. [51]

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Civildepartementet

Regional framtid + bilagor. [27]

Myndighetsutövning vid medborgarkontor. [61]

Miljödepartementet

Alkylat och Miljöklassning av bensin. [30]

Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. [31]

Grundvattenskydd. [45]

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. [50]

Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat och kommun. [54]

Ett renat Skåne. [62]
